

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר יהושע

פרק ט

ערמת הגבעונים כתיקון לערמת הנחש

ראשי פרקים:

יסודה של ערמת הגבעונים בערמת שמעון ולוי ♦ מדוע דנו את בני העיר למיתה? ♦ אחלקם ביעקב ואמיצם בישראל ♦ הגבעונים עשו מעשה נחש הקדמוני ♦ פרשת הגבעונים באה כתיקון לפרשת דינה ♦ הגבעונים באו כבר אצל משה ולא קיבלם ♦ שלום נטול התחייבויות ומגבלות ♦ שלושה סוגי בריתות ♦ חוטבי עצים ושואבי מים ♦ עצת הנשיאים לעומת עצת יהושע ♦ ערמת הרוצח במזיד לעומת ערמת הגבעונים

הרמב"ן מבאר, שהמרמה שבדבריהם של בני יעקב, לה הסכים יעקב, היתה באמרו לחמור ושכם שאם ימולו כל אנשי שכם יאותו לקשרי חיתון עמם, שכן בני יעקב בוודאי לא התכוונו לכך, אלא העמידו תנאי זה של המילה מתוך מחשבה שאנשי העיר לא יסכימו לקיים תנאי זה, ואף אם ישמעו לנשיאים וימולו כולם, יבואו בני יעקב ביום השלישי בהיותם כואבים ויקחו את דינה מבית שכם בעל כרחם. אולם שמעון ולוי רצו להנקם מאנשי שכם, ולא הסתפקו בלקיחת דינה מבית שכם בכח, כפי שסבר יעקב שיעשו, אלא הוסיפו והרגו את כל אנשי העיר. דבר זה הם עשו על דעת עצמם, בלא ידיעת יעקב ובלא הסכמתו, ולכן כעס עליהם.

מדוע דנו את בני העיר למיתה?

המפרשים דנים בשאלה, מדוע דנו שמעון ולוי את כל בני העיר למיתה. נציין שלושה הסברים:

לדעת הרמב"ן בני שכם היו מחויבי מיתה בהיותם רשעים, עובדי עבודה זרה, מגלי עריות ועושי כל התועבות, כשאר יושבי הארץ. ובהיותם רשעים ומחויבי מיתה, היה מותר לשמעון ולוי להרגם ולהנקם מהם על דבר אחותם.

הרמב"ם⁵ מבאר, שעברו על איסור גזל הנמנה בין שבע מצוות בני נח, ובכללו גנבת אדם. וכן בני נח מחויבים להעמיד מערכת משפט שתדון ותעניש את העוברים על כל אחת משבע מצוות בני נח. ומכיוון שאנשי שכם ראו וידעו ששכם גזל את דינה, והם לא דנו אותו על מעשהו, נתחייבו מיתה.

המהר"ל⁶ מבאר, שההיתר להרוג את כל בני העיר לא היה מחמת שעברו על מצוות בני נח, אלא מתורת אומה באומה. שכאשר אומה או חלק ממנה פותחת במעשה איבה ועוונות כלפי אומה

יסודה של ערמת הגבעונים בערמת שמעון ולוי

מפרשים רבים נדרשו לשאלה, מדוע נהגו הגבעונים בערמה ולא הביעו נכונותם לשלום בגלוי, וכבר נדרשנו לשאלה זו באריכות.

ראינו הסברים שונים המתארים שיקולים מציאותיים מצד ישראל ומצד הגבעונים, אך רש"י מלמדנו כי יסודה ושורשה של ערמה זו שנים רבות קודם לכן, בתקופת השבטים, כרמוז במילים "וַיַּעֲשׂוּ גַם הַמָּה בְּעֶרְמָה"¹, וכה דבריו:

"ויעשו גם המה בערמה - כמו שעשו בני יעקב בערמה ובחמור אבי שכם שהיה חזי ויושבי גבעון מן החזי".

בהגיע יעקב לארץ ישראל, לאחר שניצל מלבן ועשיו, באה צרת דינה. דינה בת לאה נחטפה ונעשה בה מעשה נבלה על ידי שכם בן חמור. חרה להם מאד ליעקב ובניו על מעשה הנבלה שנעשה ונועצו מה יעשו. בא חמור אבי שכם והציע ליעקב שתיתן דינה לשכם בנו לאשה, וישתלבו בניו עם אנשי שכם, בחיתון הדדי, בהתייבות, במסחר, ובשאר דברים.

האחים נהגו בערמה, והציבו תנאי באמרו, שאם ימולו כל אנשי שכם יאותו לקשרי חיתון עמם, ומשנאותו לתנאי, ביום השלישי בהיותם כואבים לקחו את דינה מבית שכם בעל כורחם. שמעון ולוי לא הסתפקו בזה וקמו להנקם מאנשי שכם, והרגו את כל אנשי העיר.

הרמב"ן² שם שואל: מדוע כעס יעקב על בניו על המעשה אשר עשו באנשי שכם⁴, הרי בנוכחותו השיבו בניו לחמור אבי שכם, ובוודאי הבין יעקב שנהגו בערמה ולא עלה על דעתם להסכים להצעת חמור ושכם אם יענו לתנאי להימול?

¹ רש"י יהושע ט, ד.

² יהושע ט, ד.

³ רמב"ן בראשית לד, יג.

⁴ ראה בראשית לד, ל; מט, ז.

⁵ ראה רמב"ם הלכות מלכים ט, יד. וראה רמב"ן בראשית לד, יג שנחלק על הרמב"ם בפירוש מצוות דינים שנאמרה לגבי בני נח.

⁶ גור אריה בראשית לד, יג.

הנביא מדגיש שיושבי גבעון היו מן החוי, על אף שבדרך כלל אין הכתוב מפרט אלא מכנה את כל יושבי הארץ בשם ה'כנעני' או ה'אמורי'¹¹, ומדוע הדגיש דווקא כאן שהיו הגבעונים מן החויים, כי נחש בארמית נקרא 'חויא' ובא הנביא לרמוז שעשו בני גבעון כמעשה נחש הקדמוני כאשר הערימו על ישראל.

הערמה הראשונה בתולדות האנושות התגלתה אצל הנחש, כאשר התורה מעידה עליו מפורשות שהערמה היתה תכונת נפש מרכזית בדמותו, "וְהִנְחָשׁ הָיָה עָרוֹם"¹². וכך דרשו חז"ל בירושלמי¹³:

"אמר רבי אלעזר איררן כנחש, שנאמר: 'ועתה ארורים אתם' (יהושע ט, כג). וכתוב: 'ויאמר איש ישראל אל החוי' (יהושע ט, ז). וכי חוי היו? אלא שעשו מעשה חוי. אמר: יודע אני שאמר הקדוש ברוך הוא 'כי ביום אכלך ממנו מות תמות' (בראשית ב, יז). אלא הריני הולך ומרמה בהן ודן אוכלין ונענשין ואני יורש את הארץ לעצמי. כך עשו, אילו אמרו יודעין אנו שהקב"ה אמר לישראל 'כי החרם תחרימם החתי והאמורי והפרזי כאשר צוך ה' אלקיך' (דברים כ, יז). וכתוב: 'לא תכרת להם ברית' (דברים ז, ב). הרי אנו הולכין ומרמים בהן והם כורתין עמנו ברית, מה נפשך, יהרגו אותנו - עברו על השבועה, יקיימו אותנו - עברו על הגזירה. בין כך ובין כך הן נענשין, ואנו יורשין הארץ".

יהושע קילל את הגבעונים בקללת נחש הקדמוני, שיהיו ארורים מכל החי, כי נהגו כנחש הקדמוני. כשם שהנחש נהג בערמה ורימה את חוה כדי שתאכל יחד עם אדם ויענשו שניהם ויירש הוא את הארץ, כך נהגו הגבעונים בערמה ורימו את ישראל כדי לכרות עמם ברית על אף שנאסר עליהם לכרות ברית עם עמי כנען, וכך ממה נפשך ייענשו ישראל, שכן אם יהרגו את הגבעונים יעברו בכך על דברי הברית, ואם יקיימו אותם יעברו על איסור כריתת ברית עם עמי כנען¹⁴.

מדברי הירושלמי עולה, שלא רק הצלה והישרדות היו בליבם של הגבעונים כשבאו בערמה לכרות ברית עם ישראל, אלא ביקשו להכשיל את ישראל ולהעבירם על דברי תורה, ובדרך זו לבטל את ירושת הארץ.

הגבעונים ידעו שבשדה הקרב לא יוכלו להכריע את ישראל, ולכן ניסו להחטיא אותם.

התורה מעידה כי הנחש היה 'ערום'. המילה 'ערום' סובלת שתי משמעויות, או ערום מבגדים או ערום בחכמה. ניתן לקחת את החכמה ולהשתמש בה לרעה ומנגד ניתן לקחת את החכמה ולהשתמש בה לטובה ולברכה, להגדלת האמונה והעמקתה.

ימי הראשית של כיבוש הארץ וירושתה מפגישים אותנו עם ימי הראשית של הבריאה, בהם גורש האדם מגן עדן לאחר שהתפתה על ידי הנחש - חויא - ועבר על מצוות ה', וכעת נתפתו ישראל לכרות ברית עם החוי.

אחרת, מותר לאומה המותקפת להילחם באומה התוקפת ולנקום בה. בני שכם פתחו במעשה עוינות כלפי בני ישראל, ולכן היתה לשמעון ולוי הזכות לצאת למתקפת נגד ולהרוג את אנשי שכם.

אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל

בפרשת ויחי, בברכת יעקב אבינו לשמעון ולוי, נאמר: "שְׁמֵעוֹן וְלֹוֹי אֲחִים פְּלִי חֶמְס מְכֻרְתֵיהֶם. בְּטֹדֶם אֶל תְּבֹא נַפְשֵי בְקֹהֶלֶם אֶל תַּחַד כְּבֹדֵי כִי בְאַפֶּם הָרְגוּ אִישׁ וּבְרָצֹנָם עָקְרוּ שׁוֹר. אָרוּר אָפֶם כִּי עָז וְעִבְרַתֶם כִּי קִשְׁתָּה אֲחֻלְקֶם בְּיַעֲקֹב וְאַפִּיצֶם בְּיִשְׂרָאֵל"⁷.

בדברים אלו ישנה ביקורת על התנהגותם של שמעון ולוי עם אנשי שכם בהרגם בחרב את כל אנשי העיר אף על פי שבאו עמם בברית וקיימו את התנאים שהציבו להם.

הרש"ר הירש שם שואל: מה ההגיון בזה? אם יש לאדם תפוח רקוב, האם נציע לו לחלק את התפוח לשנים עשר חלקים ולשים חתיכה רקובה בשנים עשר ארגזי תפוחים כדי לשמר אותו?! מה ההגיון בחילוקם של שמעון ולוי והפצתם בישראל?

משיב הרש"ר הירש: כשיעקב אבינו מבקש לברך את שמעון ולוי הוא מזהה את נקודת החיבור שביניהם - "שמעון ולוי אחים". הכינוי 'אחים', 'אחי דינה', הוא מיוחד לשמעון ולוי, יש ביניהם עוצמה של חיבור, יש בהם מידה של קנאות לאחיה ומתוך כך הם קנאים גם לשמירה על המשפחה. נכון, הם לוחמניים, "כלי חמס מכרותיהם", אבל יש גם צד חיובי בקנאה הזו. יעקב אבינו מדריך את שמעון ולוי כיצד להשתמש בקנאתם. כשהקנאה מרוכזת מידי היא פועלת לרעה, צריך לקחת את עוצמתם הגדולה של שמעון ולוי ולפזר אותה, כי בשורשה היא טובה וחיונית לעם ישראל. צריך שבכל שבט תתגלה מעט ממידת הקנאה של שמעון ולוי.

דומה שבפרשיית הגבעונים לא נענשו ישראל על הריגת אנשי שכם בידי שמעון ולוי, אלא על הדרך שבה עשו זאת. בין אם הריגת כל אנשי שכם היתה מוצדקת ובין אם לא, הערמה בה השתמשו בדרשם מתושבי העיר למול את ערלתם, על מנת להחלישם, היה בה משום חילול השם.

הגבעונים עשו מעשה נחש הקדמוני

הרד"ק⁸ הולך בדרכו של רש"י ומוצא אף הוא במילים "וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵמָּה בְּעִרְמָה"⁹ רמז לערמת השבטים בפרשיית מעשה דינה, וזו לשונו:

"גם המה - דרשו בו לרבות על בני יעקב, שבאו להם במרמה כמו שאומר 'במרמה וידברו', והם היו החוי".

בהמשך הפרק מתוארת פניית בני ישראל בחזרה אל הגבעונים וכך נאמר: "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַחֹי..."¹⁰, וכתב הרד"ק:

"מבני חוי היו גבעון... ובדרש: מה הוא ה'חוי', וכי חויים היו? אלא שעשו מעשה חויא, פירוש נחש, כלומר שרימו את ישראל כמו הנחש שרימה את חוה".

¹¹ ראה שמואל ב' כא, ב.

¹² בראשית ג, א.

¹³ ירושלמי קידושין פ"ד, ה"א.

¹⁴ בשיעור הקודם הזכרנו דעות שונות בענין איסור כריתת הברית עם עמי כנען. עי' שם.

⁷ בראשית מט, ה-ז.

⁸ רד"ק יהושע ט, ד.

⁹ יהושע ט, ד.

¹⁰ יהושע ט, ז.

פרשת הגבעונים באה כתיקון לפרשת דינה

בספר "מזרח שמש"¹⁵ כתב הרמ"ד ואלי, תלמיד הרמח"ל:

"ומה שכתוב 'ויעשו גם המה בערמה', לפי שהיו ממש משורש הנחש הקדמוני ותפשו את אומנותו, כענין שנאמר: 'ויושבי גבעון מן החוי', מרזא דחיויא, שרוצה לומר נחש בלשון ארמי, אך את זאת חשבה לתיקון, כנגד מה שעשה הנחש הקדמוני שחשב לקלקל ולהסתלק משעבוד הקדושה...".

ובהמשך כתב:

"ויעש להם יהושע שלום, רוצה לומר שהמשיך אליהם שפע מן היסוד הקדוש מאחר שבאו להתגייר, ולא עוד אלא שמלו אותם ממש, וזה שאמר 'ויכרות להם ברית'.

וענין אמרו 'לחיותם', זהו כנגד מה שבימי יעקב מלו אותם כדי להמיתם, ועכשיו גזר הקב"ה שיתהפכו מסיבות למול אותם כדי לחיותם, ועל ידי זה נתקן הפגם של בני יעקב, ומה גם שאז היה הדבר במרמה, וגם עכשיו נתגלגלו הדברים ועשו במרמה להיות נימולים ויחיו ולא ימותו. וזהו ענין האמור למעלה 'ויעשו גם המה במרמה', כלומר שעשו גם הם בערמה לחיות כמו שעשו בני יעקב לאבותיהם כדי להמיתם, ומכאן תראה כמה עמקו מחשבותיו יתברך, שהוא מסיבות מתהפך וקורא הדורות מראש עד שיתקן לבסוף מה שנתקלקל בתחילה ולא יהיה שום תרעומת אפילו אל החיצונים כנגד הנהגתו יתברך, כי כל דרכיו משפט".

הרמ"ד ואלי מחדש, שבמסגרת כריתת הברית עברו הגבעונים תהליך של גיור ונימולו, ואם כן החיבור בין פרשת הגבעונים לפרשת דינה מתחזק, שכן בשניהם היתה מילה. מכל מקום בפרשת הגבעונים נאמר 'לחיותם' ומכך לומד הרמ"ד ואלי שפרשת הגבעונים באה כתיקון לפרשת דינה, שכן בפרשת דינה נעשתה המילה כתכסיס שנועד להחליש את כוחם של אנשי שכס ולהקל על הריגתם, ואילו בפרשת הגבעונים נעשתה המילה כדי 'לחיותם' ולא כדי להמיתם.

אין להשתמש במצוות ברית המילה כאמצעי למטרה. הפגיעה באות ברית קודש, היתה צריכה מירוק, ואכן באותו מטבע שבו חטאו, גם שילמו הגבעונים כאשר נימולו בברית של חיים.

הגבעונים באו כבר אצל משה ולא קיבלם

במדרש תנחומא דורשים חז"ל את המילים 'גם המה' באופן אחר. לא לערמת שמעון ולוי בפרשת מעשה דינה רומז הנביא במילים אלו, אלא לנסיון קודם של הגבעונים עצמם לבוא בברית עם ישראל, וזו לשון המדרש¹⁶:

"אמר רבי יצחק בן טבלי: מלמד שבאו הגבעונים אצל יהושע בן נון וקיבלן, שנאמר: 'ויעשו גם המה בערמה' וגו' (יהושע ט, ד). מהו 'גם המה'? ללמד שבאו אצל משה ולא קיבלן".

הניסיון הראשון של הגבעונים היה בימי משה רבנו, ולא קיבלם, וברור היה להם שאם לא ינהגו בערמה גם יהושע לא יסכים לקבלם.

שלום נטול התחייבויות ומגבלות

הזכרנו את שאלת האברבנאל, מדוע הגבעונים באו בערמה ולא בגלוי, והשבנו תשובות שונות. והרי תשובתו של האברבנאל¹⁷ עצמו:

"ואני אחשוב ששם ברית בהחלט יאמר על האהבה העצומה מבלי עבדות ומס ומבלי עול אחר... והנה הגבעונים אין ספק שידעו וששמעו כתב יהושע מי שירצה להשלים ישלים, אבל ידעו תנאי ההשלמה, והוא שיהיו למס ויעבדו אותם, ומפני זה לא היה רצונם לעשות שלום שהוא עם המס והעבדות, כי אם לעשות ברית והוא האהבה וההסכמה בלי מס ועבדות, ובלי הסרת העבודה זרה מקרבם וההכנע למצוות בני נח, וידעו עם זה שהתורה צותה על השלום שתנתן אליהם באותם התנאים... ובעבור זה עשו הערמה לומר שהם מארץ רחוקה והמס והעבדות מהם בלתי מועיל, ואינו ראוי גם כן שימנע אליהם, כיון שהם בהיותם רחוקים מהם הרבה ואינם יראים מהם, שואלים הברית לא מפני המלחמה כי אם לשם ה' אלקיהם, לומר שהמה בעלי בריתם לכבוד ולתפארת ויהיו משרתי אל עליון ואוהבי עמו וחסידיו".

הגבעונים קיבלו את אגרות השלום של יהושע והיו מוכנים לשלום, אך האותיות הקטנות שבהסכם לא מצאו חן בעיניהם. חפצם היה בשלום בלי עבדות ובלי העלאת מס, שלום נטול התחייבויות ומגבלות, כשווים בין שווים. כל אחד יציע את תרבותו והגותו, כל אחד יוותר קצת על עמדותיו ועקרונותיו וביחד תקום חברה מעורבת, ישראלית-גבעונית.

גם בשכם היתה הצעה דומה. נתחתן זה עם זה, הציעו אנשי שכס, אנו ניקח את בנותיכם ואתם תקחו את בנותינו ונתערב זה בזה, ונשתתף יחד בעסקי מסחר וכו'.

ממשיך האברנאל:

"יהושע ראה דבריהם [של הגבעונים] ודברי העם וביקש מיצוע בדבר, והוא שנתן להם שלום סתם בלתי זיכרון התנאים, וכרת להם ברית לא בהחלט כי אם 'להחיותם' בלבד, וכזה עשה כדעת העם, שנתן שלום וברית להחיות ולא עוד, ועשה דבר מבקשת הגבעונים אחר שנתן אותו ברית...".

והנה התערור יהושע לעשות זה לא לגסות הרוח להיותם עבדיו, כי אם לכבוד ה' אלהי ישראל יען אמרו שבאו לשמעו, ואולי יהיה זה סיבה לשיאמינו בתורתו, וגם כי ראה שהיה זה כבוד גדול לישראל שמלכי שבא וסבא מקצה הארץ ישתחוו אפים ארצה אליהם ויבקשו בריחם.

הנה התבאר מזה שהגבעונים כל מה שעשו עשו בערמה, וישראל מה שהשיבו אליהם השיבו בחכמה, ויהושע מה שעשה עמהם עשאו בתבונה".

יהושע שמע שמדובר בעם שהגיע מרחוק וממילא אין חשש שילמדו ממעשיו, וכן התרשם שיש בליבם הערצה כנה ואמיתית לעם ה' ולאקני ישראל, ולכן נענה לבקשתם להמשיך במעשיהם מבלי להתחייב בקיום שבע מצוות בני נח ובלי לקבל על עצמם עבדות ותשלומי מסים, והסכים להחיותם.

שלושה סוגי בריתות

המלבי"ם¹⁸ מונה שלושה סוגי בריתות הנהוגות בין עמים, וזו לשונו:

¹⁵ מזרח שמש יהושע ט"ד ויושבי גבעון.

¹⁶ מדרש תנחומא נצבים ב.

¹⁷ אברבנאל יהושע ט, טו.

חוטבי עצים ושואבי מים

לאחר שלושה ימים התגלתה תרמיתם של אנשי גבעון והבינו בני ישראל כי הגבעונים לא באו מארץ רחוקה אלא תושבי המקום הם, אך מאחר שכרתו עמם ברית, לא יכלו להכות אותם. נשיאי בני ישראל החליטו להשאיר אותם בחיים במעמד של עבדים, 'חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה'. וכך נאמר:

"וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם הַנְּשִׂאִים יְחִיו וַיְחִיו חֹטְבֵי עֲצִים וְשֹׁאְבֵי מַיִם לְכָל הָעֵדָה פְּאֶשֶׁר דָּבְרוּ לָהֶם הַנְּשִׂאִים:

וַיִּקְרָא לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר לְמָה רְמִיתֶם אֹתָנוּ לֵאמֹר רְחוּקִים אֲנַחְנוּ מִכֶּם מְאֹד וְאַתֶּם בְּקִרְבָּנוּ יֹשְׁבִים: וְעַתָּה אֲרוּרִים אַתֶּם וְלֹא יִכְרַת מִכֶּם עֶבֶד וְחֹטְבֵי עֲצִים וְשֹׁאְבֵי מַיִם לְבֵית אֱלֹקִים... וַיִּתְּנֶם יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא חֹטְבֵי עֲצִים וְשֹׁאְבֵי מַיִם לְעֵדָה וּלְמִזְבַּח ה' עַד הַיּוֹם הַזֶּה אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר¹⁹.

עצת הנשיאים לעומת עצת יהושע

מהו ההבדל בין הצעת הנשיאים כי הגבעונים יהיו חטבי עצים ושואבי מים לכל העדה, ובין דברי יהושע המציע כי יהיו 'לבית אלקי'? על שאלה זו משיב הרד"ק²⁰:

"הא כיצד? כל זמן שהיו העדה במחנה עד שלא נחלקה הארץ, היו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה; אבל אחר שנחלקה הארץ והיו ישראל איש בעירו ובנחלתו, נשארם חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלקים בגלגל ובשילה, ובכך ובגבעון ובית עולמים כמו שאמר 'אל המקום אשר יבחר' (פסוק כז). ואמרו רבותינו ז"ל (בבמות ע"א), כי כיון שנתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלקים בגלגל, גזר עליהם שלא יבואו בקהל, שלא יתחתנו ישראל בהם, וחלה איסורן בזמן שבית המקדש קיים, שהרי אמר 'לבית אלקי, משמע: כל זמן שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לבית אלקי, וזהו כל זמן שבית אלקים קיים. בא דוד וגזר עליהן". האיסור על הגבעונים שלא יבואו בקהל ה', נקבע על ידי יהושע בן נון רק כל זמן שבית המקדש היה קיים, ומאוחר יותר בא דוד המלך וגזר עליהם לנצח²¹.

ערמת הרוצח במזיד לעומת ערמת הגבעונים

בדין רוצח במזיד נאמר: "וְכִי יִזְד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה מִעַם מִזְבְּחֵי תִקְוָנוּ לְמוֹת"²². כלומר אם יקום איש בכוונה תחילה להרוג את רעהו במרמה ובתחבולה, אפילו אם יעמוד אצל המזבח בבית המקדש - משם יקוהו להמיתו כדון. "בעל הטורים"²³ עומד על כך שהמילה 'ערמה' נזכרת פעם נוספת רק אצל הגבעונים, לרמז, שאדם המזיד להרוג את רעהו 'בערמה', ובכך מגלה כמה רחוק הוא מעדת ישראל, דינו הוא שלוקחים אותו למוות אפילו אם עמד אצל מזבח ה'. אבל הגבעונים, שביקשו להתקרב לעדת ישראל ולכרות ברית עמם, זכו להתקרב למזבח ה' ולהיום חוטבי עצים ושואבי מים למזבח.

"הנה כריתת ברית בין עם לעם יתהווה בג' פנים:

א. עמים השכנים זה לזה, יכרתו ברית בל יעבור איש גבול רעהו להזיק לו בנוקי שכנים, והברית הזו יתהווה בין העמים עצמם בל ירע איש לרעהו שכן לשכנו.

ב. בין עם לעם הבלתי שכנים, יתהווה כריתת ברית שיעזרו זה לזה נגד הצר הצורך בצבא וגדוד ורכב וסוס, או שיהיה להם חירות לסחור אחד בגבול חברו, כברית שבין חירם ושלמה, וברית כזה לא יכרתו העמים עצמם רק המלכים זה עם זה, כי הם דברים נוגעים אל הכלל, וכן ברית כזה לא יהיה בין שתי מדינות הרחוקות זה מזה מקצה הארץ עד קצה הארץ, שאי אפשר שיעזרו בעת צר ויסחרו את הארץ.

ג. יתהווה כריתת ברית בענין הדת והאמונה, שעם אחד יקבל דת ואמונת עם השני ויכרתו עמם ברית להביאם במסורת ברית דתם ואמונתם, וברית כזה יהיה גם כן עם העמים עצמם לא בין המלכים. וכן יצוייר גם בין מדינות הרחוקות מאד, כי הוא ענין נפשי לא יפרידהו רוב הדרך ואיים רחוקים.

והנה הצירים האלה באו תחילה אל כלל העם, כמו שכתוב: 'ויאמרו אליו ואל כל איש ישראל', ואמרו 'מארץ רחוקה באנו ועתה כרתו לנו ברית' (שהוא האופן הא'), ולכן לא האמינו להם, כי ברית בין העמים לא יצוייר בארץ רחוקה שאין בהם נוקי שכנים, רק בין המלכים, ועל כן היה תשובת העם בטוב טעם, 'אולי בקרבי אתה יושב', רוצה לומר, הלא הסברה נותנת כי בקרבי אתה יושב, שאם לא כן למה תכרות ברית עם הגוי כולו, ואם כן איך אכרת לך ברית, והלא אנו מוזהרים בלאו 'לא תכרות להם ברית'?

כאשר ראו שנוקשו בדבריהם, פנו אל יהושע לבדו ויאמרו 'עבדיך אנחנו', רוצה לומר, אליך לבד באנו לכרות ברית בינך ובין מלך ארצנו (שהוא האופן השני), וברית כזה בין המלכים יצוייר גם בארץ רחוקה, שיעזרו זה לזה בעת צר

ויאמר אליהם יהושע. אחר שגם בצד זה על כורחך אינם רחוקים מאד מגבול ארצו, שאם כן אי אפשר שיבואו לעזרתם, לכן שאל אותם 'מי אתם ומאין תבואו'...

והנה בזה נלכדו שנית, כי לא היה אפשר שיכדו לעצמם שם בדוי, שאז לא יחול הברית על שם מלך גבעון.

לכן מצאו ערמה חדשה, לאמר שבאו על אופן השלישי מכריתת ברית, אמרו 'לא נוכל לאמר אליך שם העם והמדינה כי מארץ רחוקה מאד באו עבדיך', שהיא רחוקה מאד במרחק רב עד שלא תדע מי הם, ואם תשאל למה לנו לברית מארץ הרחוקה מאד, דע כי הכריתות ברית ומה שבאנו הוא לשם ה' אלקיך, שאנו רוצים להקים ברית הדת והאמונה לקבל אלקותו ותורתו, כי שמענו שהוא בורא העולם ומחדשו ומנהיגו, ואת אשר עשה במצרים ששדד הטבע כרצונו, וכן במלחמת סיוחן ועוג.

וקריעת הירדן לא הזכירו, אחר שאמרו שבאו מארץ רחוקה".

הגבעונים ניסו לכרות ברית עם ישראל. תחילה הציעו ברית שכל עניינה מניעת סכסוך, כשראו שקיים חוסר אמון, ניסו להציע ברית של הדדיות ביטחונית, וכשראו שגם הצעה זו נתקלת בחוסר אמון, פנו בהצעה שלישית - ברית דת ואמונה.

¹⁹ יהושע ט, כא-כז

²⁰ רד"ק יהושע ט, כא.

²¹ ראה 'במות ע"א.

²² שמות כא, יד.

²³ בעל הטורים שמות כא, יד.